

Mobning

- forskellige mobbehandlinger og skiftende roller

Af Ditte Dalum Christoffersen

Nogle gange taler vi om mobning, som om det er et helt konkret fænomen vi forholdsvis let kan få øje på og identificere. Mobning er dog et fænomen, som er svært at gribe og begribe, og som i det hele taget kan være ret svært at få øje på. Mobningen tager sig også forskellig ud fra sag til sag og fra kontekst til kontekst. Alligevel er det muligt at tale om forskellige overordnede typer af mobning, hvor det der er fælles for dem er, at handlingerne altid har en udstødende karakter. Mobning kan eksempelvis komme til udtryk som fysisk og psykisk vold, seksuelle overgreb, afskyeliggørelse, latterliggørelse og ignorering. Hvad der nærmere ligger i disse mobbehandlinger bliver belyst i denne tekst, ligesom de sociale roller og kategorier i mobning; offer, mobber og tilskuer også bliver præsenteret. Teksten henvender sig til fagprofessionelle i både daginstitutioner, skoler og ungdomsuddannelser. Teksten giver viden om mobning som fænomen, med særligt fokus på hvordan mobning kan komme til udtryk på forskellige måder. I forlængelse af teksten er der refleksionsspørgsmål, man kan arbejde videre med, og forslag til hvor man kan læse og lære mere om emnet. Citater anvendt i teksten er rekonstruktioner fra interview med elever mellem 3. til 8. Klassetrin.

Mobning kan have mange udtryk, mange grunde og mange former. Mobningens mekanismer, udtryk og handlinger vil dog altid være afstemt ind i den bestemte tid det foregår i, og den kontekst det udspiller sig i, mellem konkrete individer. Mobning foregår både i børnehaver, skoleklasser, klubber, på ungdomsuddannelser og arbejdspladser. Ja endda i familier. Fælles er at det sker i fællesskaber, som de enkelte individer ikke 'bare' kan melde sig ud af men af forskellige grunde oplever de er 'nødt til' at være i. Mobningen sker både virtuelt, via sociale medier og face to face. Mobbeforsker Helle Rabøl Hansen beskriver mobning på denne måde i sin definition fra 2005: "*Mobning er gruppens systematiske forfølgelse af en enkelt person på et sted, hvor denne person er tvunget til at opholde sig*" (Hansen 2005:16). I skole- og institutionssammenhænge giver denne definition god mening, fordi det er sammenhænge, hvor mennesker *skal* være sammen. Mobning kan også foregå på nettet, da man ofte som barn og ung er nødt til at være en del af det sociale fællesskab, der foregår virtuelt. (Digital mobning uddybes i tema tre i kerneteksten: "Digital mobning - hvem, hvad og hvordan?").

Centralt for mobning er, at det ikke er muligt at undslippe stedet og bestemte personer, selvom man bliver udsat for krænkelse af forskellig karakter. Det gælder uanset om mobning udspiller sig i et fysisk eller et virtuelt rum.

Mobning udspiller sig mellem børn og unge indbyrdes, mellem fagprofessionelle og børn og unge, og mellem fagprofessionelle indbyrdes. Mobning har således ikke nogen alder, klasse eller race. Mobning har heller ikke noget fast defineret indhold. Det man mobber med afhænger af, hvad det er muligt at mobbe med i en bestemt situation. Det, der dømmes ude i én sammenhæng, kan være prestigefyldt i en anden sammenhæng.

I visse kontekster er det populært at være fagligt dygtig, i andre er det ikke. Som et eksempel på hvordan det der mobbes med kan være forskellige fra kontekst til kontekst beskriver Jonas i 5. klasse hvordan dét at have en bestemt interesse kan være noget, der afgør, om man er ude eller inde: *”Han havde en helt vild mærkelig interesse for svampe – det er da noget mærkeligt noget at interessere sig for. Derfor blev han mobbet”* (Jonas 5. Klasse).

Mobning er et fænomen der udspiller sig mellem mennesker. I den forstand er mobning noget alment menneskeligt. Det er nok også derfor, at man tit hører spørgsmålet: men har der ikke altid været mobning? Og jo, der har nok altid været udstødelser eller mobning. Også før man overhovedet havde et fagligt begreb for det. Eksempelvis beskriver H.C. Andersen, hvordan han på latinskolen i Slagelse blev udsat for mobning. Både af de andre elever, men også af den rektor, der underviste ham. H.C. Andersen beskrev som en ældre herre fænomenet som *Aandsnedkuelse* i sin bog *”Mit livs eventyr”* fra 1865:

”Mit liv i de dage dykker endnu i Erindringen frem i fæle Drømme. Jeg sidder da igjen febril paa Skolebænken, kan ikke svare, tør ikke og vrede Øine stirre paa mig. Spot og Latter lyder rundt om. Det var tunge bitre tider.” (Andersen 1906:74).

H.C. Andersen beskriver også i biografien hvad det gør ved ham i timerne, at han føler sig så utryk og udsat for spot og latter.

”Det at blive gjort latterlig var mig det Skrækkeligste; jeg var derfor ved Timens Begyndelse, naar Rector traadte ind, tidt aldeles lammet af Angst, og da bleve mine Svar det Modsatte af det, de skulde, saa at Manden havde Ret, naar han da sagde, at jeg ikke gav ham et fornuftigt Ord. Jeg fortvivlede over mig selv [...]” (Andersen 1906:65-66)

Den følelse H.C. Andersen her sætter ord på, er oplagt at forstå som mobning. Beskrivelsen af at føle sig udstillet, febrilsk, latterliggjort, spottet, handlingslammet eller nærmest frosset i situationen ligner noget af det, som mobberamte i dag, med lidt andre ord og begreber, også siger, at de føler. Så selvom begrebet mobning ikke fandtes dengang, og oplevelsen var relateret til en anden slags skole, en helt anden autoritær lærertype, er fænomenet til at få øje på. H.C. Andersens beskrivelser af ”Aandsnedkuelse” kan derfor vise os, at selvom fænomenet mobning er nutidigt og aktuelt, er det også historisk, altså noget der er foregået før. H.C. Andersens oplevelser kan vise os, at reaktionerne på mobning, dengang som nu, kan skabe stor usikkerhed og angst, lavt selvværd og trished hos den der udsættes for mobning, helt i tråd med både de forskningsresultater og de genkendelser fra praksis, vi også ser i dag. Selvom mobning er alment menneskeligt og nok altid har eksisteret, er det samtidig vigtigt at understrege, at det ikke er alle steder, det foregår.

Kan man altid genkende mobning?

Hvad er det så for et fænomen, der kan genkendes mere eller mindre på tværs af tid, sted og relationer, selvom det bliver kaldt noget forskelligt, og selvom det har forskellige udtryk? Og hvordan kan man få øje på det, hvis det er så diffust, men alligevel findes som noget, vi kan identificere? Professor Dorte Marie Søndergaard forklarer det på denne måde:

”Mobning bliver i den forstand en form for praksis, der kan ses i sammenhæng med noget af det, det sociale i øvrigt kan rumme: in- og eksklusioner, fællesskaber skabt gennem selektive afgrænsninger og inddragelser etc. Men forstærkningen af marginaliseringsprocesserne medfører også en ændring af processernes karakter – det er ikke bare mere af det samme, det er mere af det samme på en måde, som medfører noget nyt. Det nye, der kalder på et særligt begreb i form af mobning, sker når marginaliseringen kammer over, når eksklusionen bliver ekstrem, og der bliver tale om oplevelse af og/eller bestræbelse på egentligt forstødelse – fysisk, mentalt, socialt, symbolsk. Mobning udgør i den forstand ikke et fænomen, der er det menneskelige væsen artsfremmed. Mobning udgør som social dynamik en ekstrem og fordrejet forlængelse af noget vi kender i forvejen” (Søndergaard 2011:47).

Som Søndergaard skriver, synes mobning at være noget vi kan genkende som almindeligt hverdagsliv, men som leves på en måde, så det får en ekskluderende og ekstrem form. Det er blandt andet derfor, at det kan være så svært at få øje på, da det opleves som helt almindelige hverdagspraksisser. Disse hverdagspraksisser kan, for dem der lever i dem, se ud som om, at det bare er der - som om det er den mest naturlige måde i verden at være sammen på. Man vænner sig til, at det er sådan det er at være sammen med lige præcis den her gruppe mennesker et bestemt sted. Angsten for udstødelse og negative omgangsformer bliver det normale, og det man retter sig efter og lever med.

Hvem kan man blive til i et mobberamt fællesskab?

At man lever med ekstrem eksklusion og mobning kommer også til at betyde noget for hvem individerne kan blive til. "Emil er sådan en, som altid griner alt for højt", "Simone spiller smart", "Mikkel er bare en nørd", "Jonas er et tudefjæs", "Heidi er aggressiv" osv. osv. Dét den enkelte bliver set som kaldes her for sociale kategorier. Sociale kategorier er de kategorier, vi genkender folk gennem, og som bliver til en slags sandhed om, hvem de er. At man tror, man ved, hvordan nogen *er*, for eksempel hvis man oplever at Simone *altid* er sådan en, der spiller smart, og derfor vil hun *altid* blive mobbet, er også en af grundene til, at mange lærere og forældre kan være bange for at 'nissen flytter med' hvis en elev skifter klasse.

Det man bliver mobbet med bliver set som 'sandheden om personen' og derfor vil mobningen bare fortsætte et nyt sted. Man tror virkelig at Simone er en, der spiller smart, og at hun derfor også vil gøre det et andet sted. Men der er masser af eksempler på, at det ikke er noget 'nissen gør' (Hein, 2012). Tværtimod er der noget, der tyder på, at de gamle 'sandheder' og sociale kategorier mere eller mindre skal forhandles på ny, hvis man starter i en ny klasse. Derfor kan gamle kategorier under tiden blive helt irrelevante eller forsvinde helt i en ny klasse (Hein 2012). Derimod kan den kultur, der er i en mobberamt klasse fortsætte selvom et offer eller en mobber går ud. Som f.eks. Jonas fra 5. klasse forklarer det: "*Efter at Simon er gået ud af klassen er Andreas begyndt at blive mobbet af Søren. Det var ellers Søren der blev mobbet af Simon før!*" (Jonas 5. klasse). En offerposition kan som vi ser i eksemplet herover blive overladt til en anden, der hvor der bliver en plads ledig - eller ham der før blev mobbet, kan snuppe pladsen som den, der går forrest i mobning (Christoffersen 2009).

Kan mobningen flytte sig?

Mobning kan gå ud over de samme individer i årevis, eller mobningen kan flytte sig rundt mellem forskellige individer. Positionerne kan skifte. Med positioner menes de muligheder og begrænsninger, de føromtalte kategorier giver, eksempelvis positionen som "populær", "nørdet", "en rigtig dreng/pige", "offer" eller "mobber" etc. Positionerne forhandles hele tiden i fællesskabet. Man kan ikke tage en position, hvis ikke man får den bekræftet af de andre, men det kan også være ubehageligt at få tildelt en position, man ikke vil have. *"Det er ikke mig, der er anderledes, det er alle de andre, der er barnlige"* som Lilli fra en 5. klasse sagde. Lilli var en pige, der ikke havde nogen venner i klassen. De andre fra klassen sagde, at hun blev mobbet, men selv ville hun ikke tage kategorien mobbeoffer på sig (Søndergaard 2008). Ingen kan nogensinde vide sig sikre, og mobningen kan ramme alle eller mange. Nogen kan helt gå fri, men man kan i princippet aldrig vide sig helt sikker. Den ene uge kan det være Ahmed der bliver mobbet, den næste Sanne. På den måde kan mobning være mere eller mindre fastlåst, men uden at det behøver at gå ud over de samme altid. Det gør det ikke til en lettere størrelse at gribe, eller begribe at positionerne kan skifte. Mobning kan have uendeligt mange former, så de eksempler der vises herunder er blot eksempler på mønstre der ofte kan ses i forbindelse med fænomenet.

Eksempler på, hvordan mobning kan se ud

Som sagt er det vigtigt, at forsøge at få et overblik over de forskellige måder hvorpå mobning kan vise sig, så man som fagprofessionel ved hvad man bør være særligt opmærksom på. Herunder vises eksempler på, hvordan mobning kan tage form. Det er vigtigt at understrege, at det ikke er et enten/eller. Mobning kan have uendelig mange former, så de eksempler der vises herunder, er blot eksempler på handlinger, der ofte kan ses i forbindelse med fænomenet. Der er forskellige typer af udelukkelse, og der er mere eller mindre direkte måder at mobbe på.

Mange gange kan man som fagperson være meget optaget af, hvorvidt dét, en person oplever også retmæssigt kan betegnes som mobning. I den forbindelse er det vigtigt at understrege, at så snart et barn eller en ung selv betegner noget som mobning – eller i det hele taget giver udtryk for ikke at trives – er det noget, man bør tage alvorligt og undersøge nærmere. Dette gælder uanset hvem, der siger det. I eksemplet med Lilli ville hun ikke selv sige det, men i hendes klasse var der faktisk flere, der havde tænkt på, at Lilli blev mobbet (Christoffersen & Petersen 2011). I det følgende beskrives hvordan mobning kan komme til udtryk gennem fx fysisk vold og overgreb, materiel vold, psykisk vold, seksuelle overgreb, afskyeliggørelse, latterliggørelse, ignorering og lidt om digital mobning.

Fysisk vold og overgreb

Fysisk vold kan være en del af et mobbemønster, når en eller flere elever mere eller mindre intenderet anvender vold rettet imod en eller flere andre elever gentagne gange. Omvendt kan vold også forekomme som en reaktion på mobning og vil i så fald være udtryk for magtesløshed og frustration, når en elev – måske over en længere periode – har følt sig mobbet, nedgjort, udelukket mv. Volden kan i sådanne tilfælde rette sig mod andre elever, mod ansatte eller imod systemet, fx som hærværk. Elever kan også anvende vold der er motiveret af andre forhold end mobning, fx når der opstår konflikter mellem en elev og en lærer i en kravsituation. Hvad der udløser vold og trusler om vold fra elever, er et kompliceret samspil af mange faktorer. Når mobning kommer til udtryk gennem voldelige handlinger kan der både være mange om volden, eller det kan være en enkelt, der udøver volden. Det fysiske kan være alt muligt, lige fra at nive og rive, kaste med ting efter en, til at der er flere om at slå en anden. Den fysiske vold forbindes ofte med udadvendt aggression og vrede, og viser sig tydeligt i form af fysiske smerter, blå mærker etc. Der kan være forskel på, hvordan volden bliver opfattet blandt børn og unge og de professionelle. Det kan både være i forhold til 'hvor slemt man synes, det er,' og/eller om den, der bliver udsat for volden, bliver betragtet som en 'der selv er ude om det', om det foregår flere gange eller om voldes vurderes som en enkelt forseelse.

Når mobning viser sig som vold, er det vigtigt, at skolen vurderer den konkrete sag og forholder sig til hvilke forebyggende, foregribende og indgribende indsatser, der skal igangsættes med afsæt i skolens antimobbestrategi, og hvilke der skal igangsættes med afsæt i skolens strategi for at håndtere vold og trusler. Det er vigtigt, at det er tydeligt, at alle former for vold er uhørt og ikke kan tolereres, og at det har konsekvenser for den enkelte at overskride grænser for accepteret adfærd. Dette gælder både hvis elever reagerer med vold overfor andre elever, overfor fagprofessionelle, og hvis fagprofessionelle reagerer med vold overfor elever. Når fysisk vold sker i sammenhæng med mobning skal der tages hånd om fællesskabet, eksempelvis klassen, hvor mobningen finder sted, samtidig med at de enkelte elever som har anvendt vold oplever, at deres handlinger ikke tolereres og får en konsekvens. En episode med vold eller trusler bør give anledning til en vurdering af, hvilke pædagogiske tiltag, der skal iværksættes i forhold til hele børnefællesskabet og enkelte elever, men også en vurdering af, om der er behov for involvering af fx PPR, de sociale myndigheder, SSP eller politiet.

I forhold til vold mod de fagprofessionelle er der udarbejdet særlige retningslinjer for arbejdsmiljø og trivsel (Undervisningsministeriet 2018). Her henvises således til almindeligt gældende retslige forhold, i forhold til de fagprofessionelles sikkerhed. Disse retningslinjer er ikke en del af det antimobbepreparat, der også skal være på skolerne, da de kun omfatter medarbejde og ikke elever, børn eller studerende.

Materiel vold

Materiel vold handler om at beskadige eller smadre genstande. I mobbesammenhænge handler det ofte om, at den der udsættes for mobning, får ødelagt sine ting. F.eks. hældes der vand i skoletasken, så bøger og hæfter går i stykker, der smøres lim, eller det, der er værre, på tøj, der kastes rundt med en genstand, til den går i stykker. Tasker bliver gemt eller smidt ud, eller biblioteksbøger, der skal afleveres på biblioteket ødelægges, så den der skal aflevere får balladen med bibliotekaren. Der er også eksempler på afleveringsopgaver på computere, der bevidst slettes når personen er ude af rummet. Listen over mulige måder at udøve materiel vold på er lang, og materiel vold forekommer ofte i forbindelse med mobning.

Seksuelle overgreb

Seksuelle overgreb befinder sig både i kategorien for fysiske og psykiske overgreb. Det kan foregå på mange måder. Det kan både være krænkende, fornedrende og seksualiserende berøringer, kommentarer, eller det kan være direkte overfald og voldtægt. Krænkelser kan både ske i fysisk forstand, hvor mennesker er sammen, eller det kan være på nettet. På nettet ses en forøgelse af særlige former for seksuelle krænkelser i form af hævnporno, deling af billeder, manipulation af billeder osv. Dette uddybes i øvrigt i kerneteksten: "Digital mobning - hvad, hvem og hvordan?" i tema 3.

Psykisk vold

Psykisk vold kan være langt sværere at identificere, da de blå mærker, billedligt talt, sidder indvendigt. Psykisk vold sker ofte hvis f.eks. nogen forsøger at være i kontrol, hvis denne eller disse føler sig truet eller gerne vil bevare en prestigefuld position i fællesskabet. Psykisk vold kan ske ved at isolere, true, nedgøre, latterliggøre andre og/eller at komme med ydmygende kommentarer eller andre nedværdigende handlinger. Det er vigtigt her at understrege, at ønsket om kontrol over sig selv, eller den det går ud over, i høj grad kan være skabt af kulturelle normer i en gruppe. Dette kan skyldes en grundlæggende angst for at miste position eller prestige, i en gruppe præget af social eksklusionsangst og foragt. Den psykiske vold kan have flere former. Nogen af de mest centrale former gennemgås nærmere herunder.

Afskyeliggørelse

Afskyeliggørelse er ofte et led i mobningen. Afskyeliggørelse er når en person hånes og ydmyges direkte i forhold til en persons eksistens. Personen afskyes, og bliver set på som vammelig, ulækker, frastødende etc. Det kan være personens udseende, måden han/hun taler eller griner på der gøres afskyelig, eller det kan være personens hobby, krop eller ting, som andre finder – eller beskriver som - afskyelig. En fortvivlet mor fortalte hvordan hendes søn, Mads, blev afskyeliggjort, og at det betød, at han følte sig ulækker og klam.

”Når Mads kom ind i rummet og rørte ved noget, tog en anden fra klassen det, han havde rørt ved, og kastede det efter en af de andre. Det skete, mens der blev råbt, at man blev smittet med Mads, og de andre fra klassen løb skrigende rundt i klassen. Nogen gange kunne det også være hans hue, der blev kastet med en pind” (Mads’ mor, 4. klasse).

De der blev ramt af Mads' huen viste åbenlyst lede ved kontakten med huen, og de tørrede det sted hvor huen havde ramt af med papir. Sådan kan afskyeliggørelsen vise sig. Men afskyeliggørelsen kan også have andre former: Det kan være der, hvor Frede fra klassen kører en finger hen over halsen på sig selv for at vise, at han ønsker Mads skal dø. Den kan vise sig som udtryk hvor man lader som om man skal kaste op eller ruller med øjnene, hver gang Sebastian siger noget eller kommer ind i klassen. Afskyeliggørelsen er så at sige en mekanisme, der vækker lede og foragt ved bestemte personer og ofte også det, der tilhører dem; tøj, ting og sågar også andre personer, som de er sammen med. Derfor kan det være meget vanskeligt at alliere sig med en dreng som Mads, eller tage ham i forsvar, da man så at sige kan blive 'smittet med det afskyelige'.

Latterliggørelse

Latterliggørelse kan være en ekstrem subtil form for mobning, da den kan være enormt svær at få øje på af udenforstående. Latter og grin forbindes ofte med noget, der er kærligt og sjovt, som noget man er sammen om og dermed også som mindre skadeligt end fysisk vold og åbenlyse ydmygelser. Det er ofte i forbindelse med latter og humor brugt som mobbehandling, at fagprofessionelle kommer til at negligere mobningen, og siger at den måske bare er lidt kærligt drilleri. Men som vi så i HC. Andersens citat, er hån og latter noget af det mest fornedrende, man kan udsætte et andet menneske for. Det at man som menneske bliver gjort til genstand for latter og hån, betyder for den person det går ud over, at ens selvværd kan blive sat på prøve, idet man ikke bliver taget alvorligt som menneske. Således frygter mange børn og unge ofte latterliggørelsen.

Samtidig er latter og humor en svær størrelse at tage fat i og slå ned på. Ofte hører man nemlig forklaringen "Det var bare for sjov", og "hun grinede jo også selv" som oplagte måder at bortforklare eller legitimere det der bliver gjort. Ofte griner den udsatte også selv med, når denne form for mobning anvendes.

Men at grine med betyder ikke nødvendigvis, at man synes det er sjovt. Latter eller det at grine kan være en forsvarsmekanisme, der enten sker som reaktion på de andres latter, eller som en form for beskyttelse af sig selv, især hvis man befinder sig i en truet position. Alternativet ville ofte være, at begynde at græde, og det er ikke sikkert, at det er en god strategi, hvis man på forhånd er udsat. Når man græder blotter man sig selv på en helt anden måde, end når man griner, og derfor er det at grine ofte at foretrække. *"Jeg græder kun på toilettet"* fortalte Mads fra eksemplet fra før i et interview. Ofte grinede han sammen med de andre, når de gjorde nar af ham. Græder man eller bliver vred, eller på anden måde viser åbenlys frustration og tager aktiv afstand fra latterliggørelse, kan man få at vide, at det netop bare var for sjov, at man er sart, ikke kan tage en spøg, eller at man ikke har humor (Søndergaard 2011)

Ignorering

Foragten kan også have form som ligegyldighed eller ignorering. Den foragtede bliver ikke lagt mærke til, og vedkommendes udsagn eller handlinger mødes med ligegyldighed, da den foragtede ingen værdighed har i fællesskabet. Det betyder, for den det går ud over, at man ikke kan gøre sig gældende i forhold til at træffe evt. beslutninger, deltage i diskussioner eller meningsudvekslinger. Ofte er det også de elever der bliver 'glemt' når man taler om klassen: *"Nårh ja, Hans skal da også med, ham havde jeg helt glemt"* eller *"Jeg vidste slet ikke at Hans ikke havde været i skole de sidste to dage"* (Tobias 6. Klasse). Her kan vi f.eks. også tit se den elev, om hvem både børn og voksne siger: *'hun trækker sig selv'*, eller *"han har nogle andre interesser end de andre"*, *"han vælger selv at gå for sig selv, så han har ikke nogen at være sammen med"*. Ses man som ikke anerkendelsesværdig er det meget svært at blive ved at byde ind. At blive ved at få bekræftet, at man er uværdig eller ligegyldig kan føre til det Robin May Schott kalder 'social død' (Schott 2009: 256). Social død betyder, at ens livsberrettigelse bliver sat på spidsen, og at man kan opleve, at man ikke behøver at være i verden, da man ikke kan gøre sig gældende som værdigt medmenneske.

Det er derfor ofte bedre selv at trække sig, og derved opleve en lille smule kontrol, end at blive udsat for den ene afvisning efter den anden. Man kan komme til at føle sig ligegyldig, ikke værd at elske, og man kan helt forsvinde som menneske i en gruppe. Det at blive ignoreret kan være en meget smertefuld affære, og kan skade de der udsættes for det, langt ind i voksenlivet.

Digital mobning

På sociale medier kan mobning foregå på mange måder, mange platforme og på alle tider af døgnet. Mobningen kan foregå gennem hadegrupper, som kun bestemte personer inviteres ind i, eller gennem likes af ydmygende fortællinger, spredning af rygter eller billeder. Ved at "unfriende", blokere, ikke invitere med i grupper osv. - eller ved ikke at like, og evt. helt udelukke, kan man ramme én meget hårdt, således at den der udsættes, ikke kan følge med i hvad der sker (Kofoed, 2009). Børn og unge skelner ikke mellem digitalt mobning og face to face mobning, da mobningen ofte flyder sammen for dem. (Se i øvrigt kerneteksten tema 3; "Digital mobning- hvad, hvem og hvordan?" der uddyber fænomenet digital mobning.)

Dette var nogle af de former mobning kan have. Herfra skal vi nu se på hvilke sociale kategorier der er relevante at bringe i spil, i forhold til mobning. I det følgende præsenteres således, hvad kategorier er og kan gøre, særligt de kategorier, der hæfter sig til mobning, som offer, mobber og tilskuer til mobning.

Sociale kategorier - hvad er de og hvad gør de?

Vi genkender, som tidligere beskrevet, mennesker, og altså såvel os selv som andre, gennem bestemte karakteristika. 'Jeg er sådan en, som de andre synes er sjov', 'jeg er en af de populære piger', 'jeg er en sej gangster', osv. osv. I forhold til mobning, er kategoriseringer stort set altid negative. Også selvom de pakkes ind i positive vendinger. "Jeg synes, du er rigtig god til at grine højt" kan én sige om en anden, der bliver hånet for sit grin.

Men også kategorien 'mobber' lover os noget, der ikke er godt, og begrebet 'mobbeoffer' kan næsten få det til at vende sig i en af medlidenhed. Således ligger der tit allerede på forhånd nogle forståelser i kategorierne, som noget godt, eller noget dårligt. Altså noget vi på forhånd har forventninger til. De der er udsat for mobning vil ofte blive nævnt med, særligt marginaliserende, anstødelige eller nedsættende kategorier. Disse kategorier anvendes til udstødelse, eksklusion og foragtproduktion. F.eks. 'hun er klam', 'pivet', 'en taber', 'han lugter', 'spiller smart', 'tror han er noget', 'er selv uden om det', osv. Det betyder, at det der mobbes med, ofte er de kategorier, der bliver brugt om en. Det kan vi komme til at tro er 'sandt' og at det derfor er grunden til mobningen. For eksempel kan man høre nogle sige, at Morten bliver mobbet, *fordi* han er buttet, og Ida bliver mobbet, *fordi* hun har fregner eller *fordi* hun griner på en mærkelig måde, eller går i det forkerte tøj. At Johan er sådan en der altid gør sig bemærket. Eller at Jannie selv er uden om det *fordi* hun bare er sådan en der går for sig selv.

På den måde bliver fregner, måder at bevæge sig på, grine sammen med, måde at klæde sig på, dem man går med, til noget særligt i én gruppe, hvor det ikke behøver at have samme betydning i en anden. Ingen af de nævnte begreber er særlige betydningsfulde i sig selv, men når de gentages og bekræftes, begynder der at tegne sig et mønster eller en "sandhed", som kategoriserer personen. Hvis man kan se bag om kategorierne, og se dem som noget nogen har besluttet at være enige om, kan man se at de disse mærkater ikke er grunden til, at en person mobbes.

Det betyder, at Ida ikke bliver mobbet fordi hun har fregner, men fregnerne bliver noget man kan bruge mod hende. Ida bliver mobbet med at hun har fregner. Når foragtproduktion og social eksklusionsangst har fat, træder kategorier ofte mere tydeligt frem nærmest som karikaturer. Næsen vokser til en kæmpetud, fregnerne bliver flere og rødere, og Søren er mere fed end buttet, mens Hans der har samme kropsform, er meget stor og stærk (Christoffersen 2009).

Det samme beskrives i følgende citat:

“Når de negative forståelser og handlinger så at sige bliver sat i system, så de gentager sig og reproduceres, kan man tale om et mobbemønster. Hvis mange er enige om, at ”han er SÅ for meget” eller ”hun er altid irriterende”, kan det være et tegn på systematik. Der vil nemlig ofte være en række begivenheder, før fortællingerne udvikler sig fra at være ”jeg mener” til ”vi mener.” Der må altså ske noget hen over tid. Eksempelvis må der blive forhandlet nogle enigheder og fælles forståelser frem, som kan være med til at rykke sprogbrugen fra ”jeg” til ”vi”. Dette kan eksempelvis ske gennem bagtalelse eller alliancer, hvor man bliver enig om, at ”hun er bare så for meget, og det synes vi faktisk alle sammen.”(Christoffersen & Petersen, 2011:18)

Mobningens kategorier: mobber, offer og tilskuere

Når man arbejder med mobning, er der ofte nogle, bestemte kategorier man får øje på. De der mobber, er mobbeofre, og de mere eller mindre passive tilskuere. Disse kategorier har vi traditionelt forsøgt at identificere for at kunne placere et ansvar og evt. skyld og straf og for at kunne tage vare på den, det går ud over. Men desværre kan det som sagt være ret vanskeligt entydigt at se, hvem der gør hvad, da de sociale kategorier ikke er sort-hvide. Dermed ikke sagt, at der ikke skal slås ned, og tages hånd om mobning og krænkelser. Det er blot væsentligt, at man som fagprofessionel forsøger at se bag om det, der sker, for at man kan få øje på hvad der kan være på spil, og hvordan man dermed bedst kan gribe ind.

Mobning er ikke kun noget der foregår mellem børn og unge. Det kan ske på kryds og tværs i alle sammenhænge. Det vil sige at både børn, unge og fagvoksne kan udsætte hinanden på tværs af kategorier.

Udsat for mobning - offerpositioner

Der er ikke en entydig måde at være offer på. Ofre for mobning genkendes og beskrives ofte som personer, der er åbenlyst udsat for krænkelser og ikke selv deltager i krænkende handlinger. Men det er som regel ikke så enkelt i mobbesammenhænge (Davies, 2014; Hansen & Kofoed, 2018; Søndergaard, 2008). Offeret for mobning synes at træde tydeligere frem, når han eller hun handler fra en passiv position. Dvs. når man kan se, at han eller hun bliver ked af det, evt. græder og trækker sig væk fra situationer, og i hvert fald ikke er en, der fremtræder som den aggressive part (Søndergaard 2008).

Det kan være mere vanskeligt at identificere ofre for mobning når de ikke træder så tydeligt frem, eller når kategorien 'offer for mobning' forstyrres af handlinger, der ikke identificeres med en udsat position (Ibid, Christoffersen 2009b). Der kan være tale om, en person der svarer igen eller kæmper tilbage med krænkende og udstødende handlinger, og derfor selv kan blive forstået set som én, der er hånende, aggressiv og frarøver andre værdighed. Disse personer bliver som regel selv genkendt som krænkere. Der er også dem, der selv 'griner med', når de bliver udsat for mobning.

Man kan afvise latterliggørelse og hån, ved at grine selv, som et værn mod det, man latterliggøres eller udstilles for. Som en lærer forklarede Pelles mor, som svar på, hvorfor hun ikke mente, at Pelle blev udsat for mobning: "*Pelle grinede jo selv af det, så det kan jo ikke have været så slemt*" (lærer til Pelle i 4. Klasse). Efter at Pelle var blevet trængt op i en krog bag et cykelskur ved skolegården, af fem andre drenge, hvorefter de havde truet ham med et bat, og grinet af ham.

De, der udsættes for mobning, vil somme tider gerne påtage sig offerpositionen, mens andre fornægter den (Søndergaard 2008). Positionen kan, for de der tager den på sig, bruges til at få forståelse og omsorg. Og den kan betyde, at man legitimt kan kalde på hjælp i forhold til den ubehagelige situation, man er i. Men den kan også være en belastning. Nogle mennesker vægrer sig ved at tage offerpositionen på sig. Det at fornægte at man bliver mobbet kan, for nogen, betyde at man lettere kan bevare noget af sin værdighed. At blive set som et offer kan i sig selv være krænkende og skamfuldt. At skulle erkende at man er udsat for social isolation og forfølgelse fra eventuelt kammeraters side, kan være med til at skabe en opfattelse af at man er et uværdigt menneske. Længsel efter tilhør, er central for den enkeltes oplevelse af at høre til i fællesskaber. Samtidig bliver en, der indtager en offerposition, og derved ses som uværdig, ofte nødt til at melde sig ud af forhandlinger og mister derved også medindflydelse på in- og eksklusionskriterierne (Søndergaard 2008). Så der er ikke kun fordele ved at tage positionen offer på sig. Den kan være begrænsende i forhold til, hvordan man kan gøre sig selv gældende i en gruppe. "*Kategorier farver. Men de frygtede offerkategorier har en tendens til at farve meget stærkt*" (Søndergaard 2008:23).

Således ved vi også at mange børn og unge netop ikke frivilligt påtager sig offer-positionen – og der er meget der tyder på, at de har rigtig gode grunde til det. Som fagprofessionel er det vigtigt at holde øje med, hvordan de forskellige kategorier indtages og klæber til bestemte individer, og også at se efter, hvad der kan gemme sig bag et grinende ansigt, en sur mine, eller en aggressiv attitude. Det er ikke altid det hele, man ser. Der kan sagtens gemme sig en udsat person bag de forstyrrende signaler. Samtidig er det vigtigt at være bevidst om, at man ikke nødvendigvis gør børnene/de unge en tjeneste ved at pege dem ud som ofre. Man kan risikere at det skubber dem endnu længere uden for fællesskaberne.

Der er også andre ofre i mobberamte grupper. Helle Rabøl Hansen gør eksempelvis opmærksom på endnu en offerkategori; nemlig de, der er bange for at havne i de udsatte positioner:

“Vi ser elever, der forlader nære venskaber af frygt for deres eget tilhørsforhold, og vi ser elever, der er inaktive i undervisningen for ikke at gøre opmærksom på sig selv og dermed risikere at blive næste angrebsmål – mobning har også konsekvenser for fagligheden. Og alle reaktionerne kan læses som overlevelsesstrategier, der præger klassens kollektive subjektivitet” (Hansen, 2018:50).

Så blot angsten for at blive ramt, kan skabe ofre for mobning. Det er på den måde ikke kun dem, der er direkte udsat, der kan være ofre for de usunde mønstre og handlinger.

Dem, der mobber

Når vi ser på dem, der mobber, ser vi de samme komplekse mønstre som ved offerkategorierne. Der er ikke noget entydigt svar på, hverken hvem der mobber eller kan være i stand til at gøre det. Potentielt set kan alle havne i en situation, hvor de kan blive til nogen der udøver krænkende handlinger over for andre. Dette gælder såvel voksne som børn. Dette betyder ikke, at alle havner i situationen, eller at man er uden ansvar for sine handlinger, blot at det ikke er muligt at udpege bestemte slags-mennesker, som særligt disponible for at blive mobbere. Meget afhænger af den sammenhæng, menneskene er i, og de muligheder og begrænsninger der er for at gøre mobning til såkaldte normale hverdagspraksisser.

De, der mobber, er ofte kendetegnet ved, at de lukker ned for empatien for bestemte andre, for at kunne etablere fællesskaber med nogle andre. Ved at tage afstand fra nogle, afskyeliggøre og udelukke dem, kan man skabe nære og varme venskaber og tilhør med andre. Helle Rabøl Hansen siger om dette at:

"Det uformelle vi kan tage form af et mobbende fællesskab hvor motoren er reproduktioner af ude og inde mønstre. Ude af eller inde i. Mobning bliver det fælles tredje, objektet som subjekterne samles om. Det specifikke er, at der skabes et os på bagsiden af et dem. Både os og dem er nødvendige for systemet mobning [...]" (Hansen 2011:15).

Gevinsten ved at udstøde og afskyeliggøre bestemte andre, kan altså være at man får netop dem at være sammen om. For at forstå mobning og kunne handle klogt er de fagprofessionelle nødt til at prøve at forstå, hvad der sker, også hos dem der mobber andre. Det betyder ikke at voksne skal acceptere det, eller ikke handle på det: som også Helle Rabøl Hansen gør opmærksom på: "[...] forståelse skal ikke forveksles med accept, og forklaring ikke med forsvar." (Hansen 2018).

Men når vi antager, at mobning er komplekst og kan have mange udtryk og grunde, er det vigtigt at kunne få øje på det særlige i lige præcis 'den her klasse/ gruppe' istedet for at udpege ofre og skurke. Løsning af mobning som problem, kræver at man har indsigt i baggrunden for de mekanismer der udspiller sig.

De der passivt eller aktivt er med eller ser på

By-standerne, dem der også kaldes tilskuere til mobning, er helt centrale aktører i mobbesammenhænge – og særligt inden for det fællesskabsorienterede mobbesyn. Det at se på, bakke op eller bakke ud er forudsætningen for, at mønstrene kan fortsætte, blive værre eller bedre. Det er dem, der er med til at definere den lokale subkultur, der er i en gruppe. Det der er ok at gøre, er med til at danne normer for, hvordan der kan handles passende og upassende. Er der et rummeligt miljø med åbenhed og tillid, er det sværere for mobbemønstre at få fat. Er der en stemning af konkurrence og individualisering, hvor man kan stemme hinanden ind og ud, er det lettere for usunde mobbemønstre at få fat. Alle, der befinder sig inden for den særlige 'kulturelle ramme', er med til at skabe, hvad der er muligt. Dog må det her pointeres, at også andre kræfter har indflydelse på kulturen. Medieforbrug, krav om test og performance, målsætninger og krav om udseende og personlig performance kan have indflydelse på, hvad der dømmes inde og ude i en klasse. Men også ustabil voksenkontakt eller en classes erfaringer med mange lærerskift kan være med til at puste til den sociale eksklusionsangst.

Alle implicerede, såvel børn og unge som voksne, der overværer mobning, kan få indflydelse på de processer, der er med til at skabe fællesskabet, men dermed ikke sagt, at alle kan gøre noget ved det. Ofte opfordres elever til at bakke op om den, der bliver mobbet, men det kan være meget svært at gøre, da mobning kan smitte, så det kan være farligt at begive sig ud i at forsvare en, der er sat udenfor. Man kan selv risikere at havne udenfor, hvis man forsøger at tage en udstødt i forsvar. Særligt hvis ens egen position ikke er den mest privilegerede.

Man kan frygte for at uværdigheden vil smitte af på en, så man mister dem man er sammen med, og som man gerne vil være i gruppe med (Søndergaard 2008). Denne pointe understøttes i høj grad af de forskningsresultater, der er redegjort for, i kerneteksten i modul 2 tema1; *"Hvad ved vi fra den internationale forskning"*.

Uanset om man er den, der mobber eller ser på, kan det handle om overlevelse i et fællesskab, hvor man føler sig utryk eller usikker på sin egen position i hierarkiet. Selv om der kan være meget på spil, ved de fleste godt, hvad der er passende at gøre. Helle Rabøl Hansen siger om det:

"De fleste børn kender godt de alment accepterede normer for moral. De ligger dybt i vores kulturhistorie og i vores opvækst. Derfor er det interessant at iagttage, at der i udvikling af meningsgivende fællesskaber kan opstå en moral, der krydser den alment accepterede. En ny moral, der indgår i den kollektive subjektivitet" (Hansen, 2018:45).

I arbejdet mod mobning er det derfor afgørende at arbejde med trygheden blandt alle i fællesskabet og skabe en kultur, hvor visse handlinger ikke accepteres. Det er de konkrete personer og deres relationer i fællesskabet, der bærer mobning ind eller ud. Er flertallet imod, bliver det svært at handle, derfor er det vigtigt, at få aktiveret flertallet i kampen mod mobning.

Opsamling

Mobning er på en gang et helt særligt fænomen, fagprofessionelle skal have blik for og kunne genkende, samtidig må vi erkende, at det er meget komplekst, foranderligt og forskelligt fra kontekst til kontekst. Det er et fænomen der over tid, skifter karakter. Man mobber med andre ting i dag og på andre måder, end man gjorde på for eksempel H.C Andersens tid, men fænomenet har altid eksisteret, og smerten og de alvorlige konsekvenser ved at blive udsat for mobning kan være de samme, som de altid har været. Så på den måde er konsekvenserne af mobning forholdsvis forudsigelige og alvorlige. Mobningen kan tage form af forskellige handlinger. Der er både den fysiske vold, der viser sig ved udadvendte handlinger eller ved at ødelægge ting, og der er den psykiske vold, der f.eks. handler om at afskyeliggøre, at udstøde, latterliggøre og håne andre. Mobning kan få vidtrækkende konsekvenser for alle implicerede både dem der mobber og dem, der aktivt eller passivt er med, men først og fremmest for de, der udsættes direkte for det. Dog er en væsentlig pointe, at netop alle kan blive ramt negativt, når mobning finder sted, dels på grund af behovet for at alle må vogte på alle, og dels på grund af den tilgang til moral, tillid og oplevelse af tilhør, som man erfarer i kraft af de oplevelser man får med sine medmennesker. Er de nogle man kan regne med? Er der nogen man skal passe særlig på? Er man selv én der er i farezonen?

Litteratur

Andersen, H. C. *Mit livs eventyr*. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag.

Christoffersen, D. D. (2009). *Kampen om positionerne*. DPU Aarhus Universitet.

Christoffersen, D. D. (2009b). Mobbeoffer eller ej? *Tidskriftet Psykologisk set* Årg. 26, nr. 73.

Christoffersen, D. & Petersen, K. S. (2011). *Mobning - et socialt fænomen eller et individuelt problem?* Dafolo.

Davies, B. (2012). The ethic of truths: Badiou and Pierre Riviere. *Emotion, Space and Society*, 5(4), 226–234.
<http://doi.org/10.1016/j.emospa.2011.08.001>

Davies, B. (2014). Reading anger in early childhood intra-actions: a diffractive analysis. *Qualitative Inquiry*, 20(6).

Hansen, Helle Rabøl (2005) "*Grundbog mod mobning*" Gyldendals lærebibliotek.

Hansen, H. R. (2011). (Be)longing - Forståelse af mobning som længsel efter at høre til. *Psyke & Logos*, 32(2), 480–495.

Hansen, H. R. (2018). *undervisning er dannelse*. Danmarks Aarhus Universitetsforlag.

Hansen, H. R., & Kofoed, J. (2018). Skolesorg, 76–85.

Hein, N. (2012). *Forældrepositioner i elevmobning*. Ph.d afhandling fra Aarhus Univeritet.

Kofoed, J. (2009). Genkendelser af digital mobning I Kofoed & Søndergaard *"Mobning - sociale processer på afveje"* Hans Reitzels forlag.

Retsinformation 2017 Lokaliseret d. 12.5 på:

<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=188636>

Schott, R. M. (2009). Mobning som socialt begreb: Filosofiske refleksioner over definitioner. I: Kofoed, J. & Søndergaard, D. M. (red.) *Mobning – sociale processer på afveje*. København: Hans Reitzels Forlag.

Søndergaard, D. M. (2011). Mobning, mobbefryd, humor og fællesskab. *Fællesskab I Skolen*.

Rudbeck C. Simonsen N. A (red.) (2016) *"Hvordan har du haft det på internettet i dag – DCUM rapport om digital mobning"* Dansk Center for undervisningsmiljø

Søndergaard, D. M. (2008). Offerpositionens dilemmaer: Om undvigelse af offerpositionering i forbindelse med mobning og anden relationel aggression. In Lützen m.fl. (red.) (Ed.), *Køn på kanten af historien*. Museum Tusulanums Forlag.

Søndergaard, D.M. (2011). Mobning, mobbefryd, humor og fællesskab. I Jensen og Brinkmann *"Fællesskab i skolen – udfordringer og muligheder"* Akademisk Forlag.

Søndergaard, D. M. (2014). Social exclusion anxiety: bullying and the forces that contribute to bullying amongst children in school. In R. M. Schott & D. M.- Søndergaard (Eds.), *School Bullying - New Theories in Context*. Cambridge.

Undervisningsministeriet (2018) Forebyg og håndter vold og trusler – vejledning til skoler og skolernes fritidsordninger Lokaliseret d. 20 sept. 2018 <https://www.emu.dk/modul/forebyg-og-haendter-vold-og-trusler>